

KAMU YÖNETİMİ BAKIŞ AÇISINDAN ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ: PRIENE ÖRNEĞİ*

ARCHAEOLOGICAL SITE MANAGEMENT FROM A PUBLIC ADMINISTRATION PERSPECTIVE: THE CASE OF PRIENE

Ebru GÜMÜŞ, Fatma Neval GENÇ

1. Yüksek Lisans Öğrenci, Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ebru.gumus58@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2167-7187>
2. Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, fngenc@adu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2014-2113>

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi Application Date
08.12.2021 12.08.2021

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
17.02.2022 02.17.2022

DOI
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.1034378>

* Hazırlanmış makale çalışması, sorumlu yazar Ebru Gümüüş ve Prof. Dr. Fatma Neval Genç danışmanlığında hazırlanmış "Kültürel Miras Alanlarında Yönetim: Aydın Priene Örneği" başlıklı tez çalışmasına bağlı olarak oluşturulmuştur.

Öz

Kültürel miras koruma faaliyetleri belirli dönemlerde alanında uzman kişilerce farklı yaklaşımlar aracılığıyla irdelenmiş ve hayata geçirilmiştir. Geçmişte tek yapı ölçeğinde ele alınan koruma çabaları, farklılık gösteren yaklaşımlarla birlikte kültürel mirası içinde var olduğu çevre ile ele almaya başlamış ve bu bütüncül koruma günümüze değin gelmiştir. Kültürel miras alanlarının korunma faaliyetlerinin, sistemli ve gerçekçi mevcut durum analizleri ile oluşturulmuş planlar dahilinde hayata geçirilmesi, UNESCO tarafından da tescillenmiş bir yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu yönetiminde stratejik yönetim anlayışının bir parçası olan SWOT analizleri ile korunacak mirasın avantaj, dezavantaj, fırsat ve tehditleri belirlenerek; yönetim yaklaşımı sayesinde tüm paydaşların sürece dahil edilerek analiz sonuçlarına dayalı gerçekçi, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir alan yönetim modeli ortaya konulmuş olacaktır. Bu konu, hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde belirlenen kültürel miras alanlarının yönetim modelleri incelenerek; 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine dahil edilen, Priene Antik Kenti için adapte edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koruma, Arkeolojik Alan Yönetimi, Priene Antik Kent.

Abstract

Cultural heritage conservation activities have been examined and implemented by experts in their fields through different approaches in certain periods. Conservation efforts, which were handled at the scale of a single building in the past, have started to deal with the cultural heritage with the environment in which it exists, together with different approaches, and this holistic protection has survived to the present day. The realization of the protection activities of cultural heritage sites within the plans created with systematic and realistic analysis of the current situation appears as a guide that has also been registered by UNESCO. By determining the advantages, disadvantages, opportunities and threats of the heritage to be protected with SWOT analysis, which is a part of the strategic management approach in public administration; thanks to the governance approach all stakeholders will be included in the process and a realistic, applicable and sustainable field management model will be revealed based on the results of the analysis. This subject is examined by examining the management models of cultural heritage areas determined both in the world and in Turkey; It has been adapted for the Ancient City of Priene, which was included in the UNESCO World Heritage Tentative List in 2018.

Keywords: Protection, Archaeological Site Management, Priene Ancient City.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The aim of the study is public administration and the understanding of conservation in the cultural heritage are handled together; strategic management, planning, governance which is one of the dynamics of public administration and public policies has been examined in the context. A new title has been opened to the literature owing to this study.

Research Questions

If a management model, based on strategic planning and governance approach is applied for the Ancient City of Priene; a management model will be provided at the desired level and quality in terms of integrity, originality and sustainability.

Literature Review

Many thesis studies have been done on this subject. master's and doctoral thesis topics can be listed as follow: Emine Yağmur (2020), Cultural Heritage and Area Management: Example of Rumkale Archeological Site Area; Funda Böke (2020), World Heritage Areas and Management: A Management Plan Proposal for The World Heritage City Safranbolu; Nadire Aslan (2019), The Relationship Between Courtyard and Cultural Identity in Roman Domestic Architecture in The Light of Ephesus-Priene-Aphrodisias-Kremna-Sia-Zeugma; Pınar Altan (2019), Site Management in Conservation Areas: A Case Study of Bergama; İsa Yüksel (2019), Rural Area Management in Archaeological Areas: A Model Proposal on The Uzuncaburç (Silifke); Gizem Öksüz (2019), Sustainability of Site Management in Historical Area; Buğra Kuru (2018), Tomb Group Located Western Area of Eastern Necropolis Basilica in Priene; Yıldırım İnan (2018), Archaeological Site Management: The Case of Eflatun Pınar; Emily C. Arauz (2012), Alalakh and Amuq Settlements Archaeological Park: A Preliminary Study Towards a Site Management Plan; Burcu Özdemir (2010), Field Management in Archaeological Excavations and Magnesia Site; Hayri Karpuz (2009), Historical Peninsula in The Context of Site Management in Conservation Areas and Neslihan Yürü (2009), Urban Conservation Site Management The Case of İstanbul Beyoğlu .There are also books on cultural heritage sites. Conservation and Site Management in Archaeological Sites is a book in written 2018 by Ege Uluca Tümer. The purpose of this book is sustainable conservation of cultural heritage sites. Zeynep Ahunbay published Historical Environmental Protection and Restoration in 1996. this book contains a lot of important data in terms of conservation history. International Public Administration Forum is very crucial for management sciences. 17th KAYFOR was hold in held in Karaman between 24 and 26 October. Studies, on the presidency of the area in cultural heritage areas, were included

Methodology

In this study, qualitative research methods were used. Pictures, videos and written sources, related to subject, were systematically analyzed by checking their authenticity and reliability. In

addition, common tables were prepared by comparing SWOT analyzes of the other cultural heritage areas which have management plan.

Results and Conclusions

Management plans created for cultural heritage areas achieve success with the right strategic planning and this right planning based on using the public administration and its stakeholders by effectively and efficiently. SWOT analysis which is part of strategic management, can be hold to a organization, business and cultural heritage area. In this way, strengths and weaknesses emerge. Plans are made according to the needs. The right planning is the element of sustainable conservation. Permanent protection in the area of cultural heritage comes true when public administration and its partners are used correctly.

1. GİRİŞ

Toplumlar; nesiller arası bağı koparmamak, kültürel anlamda bir bütünlük sağlamak için tarihi ve kültürel mirasın korunması konusuna büyük önem vermişler ve çeşitli koruma faaliyetleriyle bu varlıkların yaşam sürelerini uzatmayı hedeflemişlerdir. Koruma anlayışı yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarihi yapıya özgü tekli, fiziksel müdahaleler yerine bütüncül koruma, “alan yönetimi” düşüncesine doğru evrilmiştir.

Alan yönetim planları, insanlığın ortak kültür mirasının bütünsel, etkin, ortak bir vizyonla, stratejik planlamayla, sürdürülebilir şekilde korunması, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılmasında, çok aktörlü/paydaşlı, katılımcı, iş birliğine dayanarak hazırlanan, devamlı gözden geçirilerek iyileştirilen bir rehberdir.

Alan yönetim planları ile evrensel üstün değerlere sahip olan alanların sadece arkeolojik sınırları içinde değil, içinde bulunduğu, parçası olduğu yerleşimin coğrafi, fiziki, sosyo-ekonomik yapısı ile birlikte ele alınarak korunması ve yaşatılması, sadece arkeolog, mimar gibi teknisyenlerin bakış açısından değil, alanda yaşayanların, merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin de katkı, görüş ve ihtiyaçları ile ele alınarak sahip çıkılması, korunması ve yaşatılması amaçlanmaktadır.

Kültürel miras alanlarının korunması, disiplinler arası ve farklı bilim alanlarının bir arada çalışmasını gerektiren bir alan iken Türkçe literatürde ağırlıklı olarak arkeoloji, mimarlık alanlarında bu konuda akademik çalışmalar mevcuttur. Oysa, konunun koruma politikaları, stratejik planlama ve yönetim, yönetişim boyutlarına sahip olması, bu alanda çok çalışılmış olmasa da kamu politikaları, siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplininin de kapsamına girmesine neden olmaktadır. Kamu politika alanlarından biri kültür politikaları iken, Türkiye’de bu alanda merkezi yönetimde sorumlu temel aktörler, politika kurulları arasında yer alan Kültür ve Sanat Politika Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’dır. Bunun yanında yerel yönetimlerin görevleri de ilgili yasalarda tanımlanmaktadır. UNESCO Dünya Kültür Miras Listesine girme sürecindeki kültürel miras alanlarının yönetim planına sahip olması gerekmektedir.

Türkiye’de 2004 yılında 2863 sayılı kanunda yapılan değişiklik ve 2005 yılında yayınlanan 26006 sayılı **Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle** alan yönetimi kavramı mevzuata girmiştir. Buna göre, kültürel miras alanlarında alan yönetim plan taslağı hazırlama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığına, bu yöndeki çalışmaların yürütülmesi ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne aittir. Bakanlık bu plan taslağını doğrudan hazırlar veya hazırlatır; bu süreçte ilgili kurumlarla iş birliği yapar. Tüm alan yönetim planları, bu yönetmelikte belirtilen hükümler, aşamalar (mevcut durum analizi, vizyon, planlama vb.) dahilinde hazırlanmaktadır.

Kamu politikalarının oluşum süreçlerine paralel olarak, koruma politikalarının belirlenme evreleri; kültürel miras alanlarının korunmasında alan yönetimi modeli, konunun en başından en sonuna kadar yönetişimin temelini oluşturan paydaşların aktif katılımını gerektirmektedir. Bunun yanında alan yönetim planları incelendiğinde, bunların stratejik planlama yaklaşımının ürünü oldukları görülmektedir.

Priene'in UNESCO geçici listesine kabulünün ardından kalıcı listeye dahil olabilmesi için gereken alan yönetim planının hazırlanması gerekmektedir. Bu çalışmada yönetişim, stratejik planlama, kamu politikası oluşum süreci ve en önemlisi süreci başlatıp liderlik eden örgütlerin idarenin unsurları olması gibi boyutlarıyla kültürel miras alanlarının korunmasında "alan yönetimi modeli" kamu yönetimi bakış açısından incelenmektedir. İkinci olarak, çalışmada kamu yönetimi açısından önemli ancak literatürde az çalışılmış bu konuya dikkat çekmek ve sonraki çalışmalara yol gösterici olma konusunda katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Son olarak, UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesinde bulunan Priene Antik Kenti için henüz mevcut olmayan alan yönetim planına dair bir taslak ve yönetim modeli sunulmakta, böylelikle Priene Antik Kenti için bir alan yönetim planı hazırlanma kararı alındığında karar verici ve uygulayıcılar, yapılması gereken plan ve çalışmalar için de altyapı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu şekilde alan yönetim planına zemin oluşturacak, alanın genel çevresel özellikleri, fiziki yapısı, tarihi araştırma, idari yapı, sosyo-ekonomik yapısına dair analizlere dayalı; alana dair mevcut plan, proje, koruma karar ve uygulamaları, mevcut bilgi ve belgelerin analizi, alanın kültürel öneminin anlaşılmasına dair bir genel çerçeve ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmada izlenen yöntem; uluslararası ve ulusal mevzuat uyarınca belirlenen alan yönetimi planı çerçevesinde belirlenen temel planlama usul ve kurallarına uygun şekilde; uluslararası ve ulusal ölçekte yapılmış olan alan yönetim planları da incelenerek, alanın mevcut durumu, muhtemel Güçlü-Zayıf Yönler, Fırsatlar-Tehditler (GZFT) analizine dair tespitler ile değerlendirilmesi, geleceğe yönelik geliştirilen olası bir yol haritası ile hem alana, hem de içinde bulunduğu toplumsal yapının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine yardımcı olacak hedeflerin ve eylemlerin neler olacağını ortaya koymaktır. Çalışmada literatür incelemesi yanında, alana dair yerinde gözlem, görüşme ve dünyadaki bazı arkeolojik alanlar ve Türkiye'deki arkeolojik alan yönetim planları incelenmiştir.

Bu çerçevede çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle kültürel miras alanlarının korunmasında alan yönetimi modeli kavramsal ve kurumsal olarak incelenmektedir. İkinci olarak Türkiye'de kültürel miras alanlarının yönetimi, yasal, kurumsal yapılanma boyutlarıyla ele alınmakta; ilgili yasa ve yönetmelikte genel çerçevesi çizilen alan yönetim planı, yetki, aşamaları, ekip, plan, vizyon, paydaşlar ve rolleri, faaliyetlerin genel çerçevesi çizilmektedir. Üçüncü olarak, alan yönetimi modeli çerçevesinde Aydın İli Söke İlçesi sınırları içinde yer alan Priene Antik Kenti, UNESCO Geçici Kültürel Miras Listesinde yer almasından hareketle, kamu yönetimi ve siyaset bilimi perspektifinden, alan yönetimi modeli etrafında incelenmektedir. Kültürel miras anlamında çok sayıda potansiyel değere

sahip Priene Antik Kentinin mevzuata göre alan yönetim planlarında bulunması gereken koruma, kaynak, ulaşım, işletme, ziyaretçi, alana dair risk faktörlerini de içeren sistematik, bütüncül bir planı, bunlarla uyumlu stratejik planlama anlayışına uygun olarak vizyon ve hedeflere dayalı bir alan yönetim planı henüz hazırlanmamıştır. Bu bölümde iki alt başlıkta öncelikle mevzuat uyarınca Priene antik kenti alan yönetim planına dair mevcut durum analizi, çevresel, tarihsel, temel sosyo-ekonomik göstergeler, güçlü ve zayıf yönler, fırsat ve tehditler, diğer antik kentlere dair GZFT analizleri ile incelenmektedir. Bu analizin sonunda ikinci alt başlıkta ise Priene Antik Kenti alan yönetim planına dair hedef, paydaşlar ve çalışma planı ile kent için önerilen plan modeli ortaya konulmaktadır.

2. KÜLTÜREL MİRAS ALANLARININ KORUNMASI VE YÖNETİMİ

Tarihi çevrenin ve yapıların korunması düşüncesi ve örneklerinin başlangıcı eski olmakla beraber, onarım ve bakım çalışmalarının bilimsel yöntemlere ve belirli ilkelere bağlı olarak incelenmeye başlanması 19. yy'a dayanmaktadır. Bu alandaki temel düzenlemeler; Restorasyon Sözleşmesi (1932), Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında UNESCO Sözleşmesi (1972) iken alandaki önemli kurumsal yapılanmaların başında Birleşmiş Milletler (BM), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), ICCROM, ICOMOS, IUCH, Avrupa Konseyi, HEREIN, UNESCO Dünya Miras Alanları Merkezi (UNESCO World Heritage Center-WHC) gelmektedir. Ülkelerin hazırladıkları aday alan dosyaları, WHC tarafından incelemekte ve onaylanırsa Dünya Mirası Alanı olarak ilan edilmektedir.

Aday dosyalarda sunulan kültür varlığının istisnai evrensel değere sahip olduğuna karar vermek için belirtilen unsurlardan bir veya daha fazlasına sahip olması gerekir. Buna göre söz konusu varlık: i) İnsanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmeli; ii) Bir zaman zarfı içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilemeli; iii) Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik ünük veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmeli; iv) İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olmalı; v) Özellikle geri döndürülemez değişimin etkisi altında hassas hale geldiği zaman, bir kültürün (veya kültürlerin) veya insanın çevresiyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşiminin, arazi kullanımının veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olmalı; vi) İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler, fikirler, veya inançlar, sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut bir biçimde ilgili olmalı, vii) Üstün doğal bir fenomeni veya istisnai bir doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermeli; viii) Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olmalı; ix) Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden

istisnai örnekler olmalı; x) Bilim veya koruma açısından istisnai evrensel değere sahip tehdit altındaki türleri ihtiva edenler dahil biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları içermelidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme’ye (1972) göre kültürel miras kapsamında anıtlar; tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan sıra dışı bir değeri bulunan mimarlık eserleri, heykel ve resimler, arkeolojik nitelikte eleman ve yapılar, yazıtlar; yapılar: mimarileri, türdeşlikleri ve çevresel peyzaj özellikleriyle, tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan üstün evrensel değerleri bulunan, ayrı ya da birleşik yapı grupları; sitler: tarihsel, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan yeri doldurulamaz evrensel değeri olan, insan ürünü eserler veya insan ve doğanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2021). Sözleşmede, insanlığın ortak mirası olarak doğal ve kültürel mirasın mevcut durumlarındaki sosyo-ekonomik durumlarındaki değişim ile bunların tehdit altında olduğu, gerekli önlemler alınmazsa yok olabileceğinden hareket edilmektedir.

Kültürel miras alanlarında **yönetim planı**; korunması gereken alanın bir bütün olarak ele alındığı, belli bir zaman dilimi içinde ve ileriye dönük olarak nasıl ve ne şekilde karar alınıp uygulanacağını gösteren, yapılacak faaliyetler için yol haritası oluşturan bir kılavuzdur.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda (m.3/10) genel çerçevesi çizilen yönetim alanı ve yönetim planları Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinde da tanımlanmaktadır. Buna göre (m.4)

“Yönetim alanı, sit alanları, ören yerleri, tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve etkileşim-geçiş sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerleri”; yönetim planı: “yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planları” ifade eder.

Kültürel miras alanlarında yönetim planları, özü itibariyle bir stratejik plandır. **Stratejik planlama**, örgütün uzun vadeli performansını belirleyen, yönetsel karar ve faaliyetlerinin bütünü kapsayan; örgütün tüm birimlerinde ileri, bütüncül bir stratejik düşünce, vizyon oluşturma aracıdır; stratejik yönetimin köşe taşıdır. Stratejik planlama, bir örgütün ne olduğuna, neyi, niçin yaptığına ilişkin temel karar ve faaliyetleri üreten disiplinli bir çabadır; örgütün fırsat ve tehditlerini göz önüne alarak, gelecekle ilgili uzun dönemli planlar yapmak ve bu planlara uygun olarak hareket etmeyi sağlayarak etkinliği, verimliliği artırmayı amaçlayan bir araçtır (Genç, 2009). **Stratejik yönetim**, iç ve dış çevre analizlerine dayanarak bir örgütün uzun dönemde takip edeceği yolun belirlenip; amaçlara ulaşmak için yapılması gereken işlerle, kullanılması gereken yöntemlerin analiz edildiği, ne ölçüde başarıya

ulaşıldığı tespit edildiği bir yönetim faaliyetidir. Stratejik yönetimde, sürecinin başında, örgütün, içyapısı ve dış çevresi bakımından mevcut durumun belirlenmesi (GZFT Analizi) büyük önem taşır. Alan yönetim planları da kamu ve özel sektörde kullanılan analiz yaklaşımlarından biri olan stratejik planlamanın Güçlü-Zayıf Yönler Fırsatlar-Tehditler (GZFT) analizleri sayesinde mevcut durum analizleri gerçekleştirilerek oluşturulmaktadır. GZFT Analizi alan yönetim planlarının çıkış noktasıdır. Bu analizle yönetim sürecinin veya durumun güçlü ve zayıf yönleri belirlenmekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditler tespit edilmektedir. Alan yönetim planlarında, hedeflerin ve onlara yönelik eylemlerin belirlenmesinde miras alanının içinde bulunduğu mevcut durumun analiz edilmesi planlamanın başarısında büyük öneme sahiptir (Çoban ve Karakaya, 2010).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde (1990) arkeolojik mirasın, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturduğu, bu mirasın korunmasının yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamayacağı ve daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek olduğu belirtilmektedir (Ahunbay, 2019). Buna göre yönetim planı farklı meslek disiplinlerini içermeli; disiplinler arasında dönemin teknik gereklerini doğru ve yerinde kullanan ortak bir hareket ağı oluşturulmalı; bütüncül bir koruma sağlamak için kültürel değerlerin varlığını sürdürdüğü alandaki bireylerin de sürece etkin katılımı sağlanmalı; korunacak alan hakkında toplumu bilinçlendirmek ve bilgilendirmek gerekmektedir.

Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin (IUCN) Korunan Alanların Yönetim Planlaması İçin Rehber (2003); ICCROM'un (1993) Dünya Miras Alanları Yönetim Rehberi de alan yönetimi konusundaki önemli belgelerdir (Yağmur, 2020: 25). Dünya Miras Alanları Yönetim Rehberi'ne göre alan yönetim planı; i) belli bir program bütçesi olan, düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gereken; ii) farklı disiplinlerdeki uzmanların katılımına dayanan; iii) tüm alternatiflerin ve sonuçlarının incelenerek hangisinin miras alanının değerine uygun ve uygulanabilir olduğuna karar verilen; iv) bilimsel ve mantıksal bir düzlemde hazırlanan bir yapıya sahip olmalı; planın dayandığı gerekçeler açıkça belirtilmeli; her şey veriler ışığında analiz edilmelidir. Yönetim planları; uzun vadeli (30 yıla kadar), orta vadeli (5 yıl) ve yıllık hedeflere ait bilgileri içermelidir.

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe göre alan yönetiminin hedefleri şunlardır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015):

“a) Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim—geçiş sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin, b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin, c) Alanın değerini artırarak uluslar arası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının, d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslar arası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının, e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek

sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının, f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin, g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim-geçiş sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslar arası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin, h) Kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.”

Bu çerçevede yönetim planları korunması gereken değerlerin şu anda ve gelecekte mevcut yapısı bozulmadan tarih içindeki yerini muhafaza etmesi, aktif olarak hayata nasıl entegre edileceği konusunda farklı uzman görüşlerinden faydalanılan, katılımcılığa büyük önem verilmesi gereken, stratejik yönetim, yönetişim unsurlarını içeren, dinamik bir süreçtir. Yönetim planlarındaki genel hedefler, söz konusu alanda bütüncül korumanın sağlanması, alana ilişkin mevcut bilgilerin öncelikle yerel halka, yöneticilere, mülk sahiplerine aktarılması, koruma bilincinin sağlanması, eğitim faaliyetleri ile sürdürülebilir korunmasının sağlanmasıdır.

Başarılı bir yönetim planının şu özelliklere sahip olması beklenir; i) yönetim planı bir sonuç değil, bir süreçtir, planın üretilmesiyle bitmez, planın uygulanması ve denetlenmesi ile devam eder, ii) gelecekle ilgili riskleri ve hedefleri belirler, iii) tehditler, fırsatlar ve diğer konular hakkında düşünmek için bir mekanizma sağlar, problem çözüme ile ilgili tartışmayı teşvik eder, iv) sistematiktir, alınan kararların bilgi ve analizlere dayanmasını sağlamaya yardımcı olur. Konu ile ilgili kararların anlaşılır olmasını sağlar. Korunacak alana yönelik oluşturulan yönetim planı yalnızca alanın somut durumuyla değil, aynı zamanda bölgede yaşayanların görüşlerini de kapsamalı; bütüncül bir yapıda olmalı, her türlü sorun ve görüşü dikkate almalı; paydaşların sürece etkin bir şekilde katılabildiği ve yapılabilişliği en yüksek sonuçlara ulaşmayı hedeflemelidir. Yönetim planı dinamik ve sürekli bir süreçtir; değişen koşullara göre uyumlu bir içeriğe sahip olmalıdır. Yasal düzenlemeler açısından da oluşturulan koruma kanunları yalnızca değer tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, henüz tescil edilmemiş ve ya yeni bulunmuş bölümler için de geçici bir koruma sağlayacak önlemler alınmalıdır (Yağmur, 2020: 24, 38).

1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'nin onaylanması ile korumaya ilişkin faaliyetler başlamış; 2005 yılında Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel Kılavuzun yenilenmesiyle dünya miras alanlarında yönetim planı hazırlanmasının zorunluluk hale gelmesi yönetim planı hazırlama çalışmalarını hızlandırmıştır.

Dünyanın farklı coğrafyalarında pek çok ülkede alan yönetim planı örnekleri mevcuttur. Çalışmanın devam eden bölümünde Priene antik kenti için de örnek olabilecek Pompeii-Herculaneum-Torre Annunziata Arkeolojik Bölgesi (İtalya) (III, IV, V. Kriterleri taşımaktadır, M.Ö. 6. yy'dan kalma bir şehirdir, 1997 UNESCO Kalıcı Miras Listesine girmiştir) (Yağmur, 2020), Stonhenge ve Avebury (B. Britanya) (I, II, III. Kriterleri taşımaktadır, M.Ö. 4. yy'a ait bir anıttır, 1986 yılında UNESCO Kalıcı

Miras Listesine girmiştir) (UNESCO, 2021); Floransa (İtalya) (I, II, III, IV, VI. Kriterleri taşımaktadır. M.S. 14-16. yy'a ait bir şehirdir, 1982 yılında UNESCO Kalıcı Miras Listesine girmiştir) (Floransa Alan Yönetim Planı, 2016); Edinburg (İskoçya) (II, IV. Kriterlere sahiptir, M.S. 10. yy'a ait bir şehirdir, 1995 yılında UNESCO Kalıcı Miras Listesine girmiştir) kültürel mirasa alanlarının yönetim planları, genel hatları ile aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Alan Yönetim Planlarında GZFT Analizi

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
Pompei	Orijinal özelliklerini büyük oranda korumuştur; Uluslararası ilgiye sahiptir, Napoli, Salerno, Vesuvia belediyeleri ile ulaşım ağı güçlüdür; Alan içinde Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS), kamera izleme sistemi mevcuttur; Ziyaretçi verileri toplanmaktadır.	Henüz kazılmamış alanları vardır; Güvenlik personeli yetersizdir, Yağmur suyu drenaj sorunları vardır; Bazı binalar nedeniyle, bazı bölgelere erişim sorunu vardır; Park alanı yetersizdir.	Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli gibi önemli turizm kentlerine yakındır; Vesuvio Milli Parkı'na bağlanan turist rotaları üzerindedir, Bir demiryolu merkezi mevcuttur, Büyük Pompeii Projesi hazırlanmaktadır.	Turistlerin neden olabileceği tahribat; Gelen turistlerin harcamalarının düşük olması, Kazılara yönelik hidro-jeolojik, sismik ve volkanik riskler; Özellikle yaz aylarında yüksek ziyaretçi sayısı.
Herculaneum	Demiryolu ağlarına bağlantılıdır; CBS, kamera sistemi mevcuttur, Kazıların girişinde bilgilendirme yapılmaktadır.	Antik kent kalıntıları üzerine mevcut kentin inşa edilmesi nedeniyle ilave kazıların yapılamaması; Alana dair yer ve yön işaretlerinin yetersizliği; diğer alanlar ve Napoli Arkeoloji Müzesi ile bütünlüğün olmaması; Alanın genişleme bölgesinin olmaması.	Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli, Vezüv Ulusal Parkı gibi turizm bölgelerine yakınlık,	Suç oranının yüksekliği, sosyo-ekonomik sıkıntılar; Zayıf kentsel kimlik ve aidiyet duygusu, Özellikle gençler arasında yüksek işsizlik oranı.
Torre Annunziata	Demiryolu ağlarına bağlantılıdır; Belediye iş birliğinde tematik sergiler yapılmaktadır	Antik kent kalıntıları üzerine mevcut kentin inşa edilmesi; Kentin bazı bölümlerinin güvenlik nedeniyle kapalı olması; CBS eksikliği, diğer kentler ve Napoli arkeoloji müzesi ile bütünlük olmaması.	Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli, Vezüv Ulusal Parkı gibi turizm bölgelerine yakınlık.	Turist sayısının az olması; Kentsel ve çevresel bozulma, Suç oranının yüksekliği, sosyo-ekonomik sıkıntılar; Zayıf kentsel kimlik ve aidiyet duygusu, Özellikle gençler arasında yüksek işsizlik oranı.
Stonehenge ve Avebur	Erken keşfedilmesi; English Heritage adlı profesyonel bir kurum tarafından yönetilmesi, İngiltere'nin diğer kültürel miras alanlarıyla entegre yönetilmesi, Teknolojik biletleme sisteminin varlığı; Mobil uygulama üzerinden tanıtım, uluslararası bilinirlik.	Tanıtımın web sitesi ve Stonehenge Rehberi üzerinden yapılması, diğer pazarlama araçlarının kullanılmaması; Pazarlama bütçesinin olmaması, Ziyaretçi sayıları konusunda reaktif değil proaktif bir yaklaşım izlenilmesi; Ziyaretçi yerlerinin iyi durumda olmaması, Yağmurlu havalarda ziyaretçiler tarafından tercih edilme oranının düşmesi.	English Heritage tarafından şu anda iyileştirilmiş bir ziyaretçi merkezi planlanmasının bulunması; Mevcut ve potansiyel partnerlerin olması, Yeni teknolojiyi kullanan iyileştirilmiş güvenlik sistemleriyle anıtın ve sahadaki tesislerin korunarak personel maliyetlerinin azaltılabilmesi	Terörist saldırıların olma ihtimali karşısında ziyaretçi sayılarının azalması; Ekonomik durgunluk, işsizlik ve artan yakıt maliyetlerinin kişisel tüketim ve harcamalar üzerindeki olumsuz etkisi.

Floransa	Kültürel ve peyzaj mirasının zenginliği, Kültürel endüstrilerin varlığı, Zanaatkarlık ve tarihi dükkanların varlığı, Geleneksel mutfak ve sokak yemekler; Şehir planlama, Atık yönetimi, Uluslararası kurumlar, kültürel ve gönüllü derneklerin varlığı, Koruma eğitimi ve uzman teknisyenlerin varlığı.	Kentsel ulaşım sorunları, Kentsel imajın kötü olması, Karmaşık yönlendirme levhaları ve tabelalar, Gece hayatı, Kötü ticaret, Kamusal alanın aşırı işgal edilmesi, Kurumlar arasında zayıf ilişkiler.	UNESCO bilincinin güçlendirilmesi, Daha güçlü kurumsal koordinasyon; Gelişmiş turizm yönetimi, Kültürel ve yaratıcı sektördeki yatırımlar; Sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin güçlendirilmesi, Büyükşehir, şehir ağının güçlendirilmesi; Tampon bölge uygulaması, kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi.	Kitle turizminin etkisi, Hava kirliliği, Sel ve iklim değişikliği, Anıtsal mirasın çöküşü, Yerel işçilik kaybı.
----------	--	---	--	---

3. TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL MİRAS ALANLARININ YÖNETİMİ: YASAL, KURUMSAL YAPILANMA VE UYGULAMALAR

Türkiye’de, 1982 Anayasasına göre (m.63) devlet; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirlerin alınması konusunda yetkilidir. Kültürel miras alanlarının korunmasına dair imzalanan uluslararası sözleşmeler de vardır. Bunlar; Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme (1972), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003), Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü-1987), Geleneksel Mimari Tüzüğü (1999), Viyana Memorandumu (2005); Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1992 tarihli, 1999 yılında imzalanmış); Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmedir (1972 tarihli, 1983’te yürürlüğe girmiştir).

1983’te 1710 sayılı Eski Eserler Kanununun yerine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla bazı değişiklikler yapılmıştır. 1989’da Kültür Bakanlığı kurulmuştur. 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu (2004); 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Korunması için Yenileme ve İşlevlendirme Yasası (2005) yerel yönetimlere de tarihi ve kültürel alanlarla ilgili yeni bazı görev ve yetkiler tanımıştır.

5302, 5393, 5216 sayılı kanunlarda bu konuda yerel yönetimlere verilen görevler vardır. 5393 sayılı kanunla belediyeler; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve bunların işlevlerinin korunmasını sağlamakla, söz konusu amaçla bakım ve onarım yapmakla, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden onarmakla, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulamakla görevlendirilmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa göre (m.7) “Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını

sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında sayılmaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre ilgili belediye tarafından mükelleflerden alınan emlak vergilerinin %10’u nispetinde “taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı” tahsil edilmektedir. Bu kanunla ilgili belediyelere kamulaştırma yetkisi de verilmektedir.

Alan yönetimine dair mevzuatın oluşturulmasında **2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda** 2004 yılında (5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla, m.1) yapılan değişikliğin önemi büyüktür. Bu düzenleme ile “alan yönetimi” kavramı ortaya çıkmış ve sit alanları, ören yerleri için yönetim planlarının hazırlanmasının yasal zemini oluşturulmuştur. Kanuna dayalı olarak, 2005 yılında çıkarılan 26006 sayılı **Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik** ile bu alandaki çalışmalara rehberlik edecek temel düzenleme oluşturulmuştur. Bu ana yönetmelik yanında korumaya yönelik çok sayıda düzenleme de bulunmaktadır.

Yönetmelikte söz konusu kültürel miras alanlarının yönetiminde izlenecek temel yönetim yaklaşımı, yönetişime dayalı karar verme ve buradaki temel aktörler de belirtilmektedir. Buna göre (m.1)

“.. ören yerleri, sit alanları ve etkileşim, geçiş sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumlulukları...” bu yönetmelikte belirlenmektedir.

Yönetişime dayalı karar alma ve stratejik planlama hazırlama sürecine uygun biçimde yönetim alanlarının belirlenmesinde (m.6) yapılan etüt sonuçlarına göre öneri **yönetim alanı sınırı** ve **yönetim plan taslağı** belirlenir. Öneri yönetim alanının belirlenmesinde ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütlerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların önerileri de değerlendirilir. Bunun ardından öneri yönetim alanı sınırı, bu sınır dahilinde alanla ilgili hizmetine ihtiyaç duyulan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına iletilir, otuz gün içinde kendilerinden görüş bildirmeleri istenir ve teklifleri Kültür ve Turizm Bakanlığınca değerlendirilir. Nihai yönetim alanı sınırları Bakanlıkça ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir”.

Yönetim plan taslağı (m.7) Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanan alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından hazırlanır. Plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile

bilgilendirme ve yönetim planına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amacıyla ilgili tarafların katıldığı en az iki toplantı düzenlenir. Bu toplantılar halka, yerel yönetimler tarafından ilan, internet siteleri ve sosyal medya hesapları vb. aracılığıyla duyurulur. Yönetmelikte yönetim planına ilişkin **yetki ve yöntem** de tanımlanmıştır. Buna göre (m.8);

“Yönetim alanının bütününe ilişkin yönetim planı taslağı Bakanlıkça doğrudan hazırlanır veya hazırlattırılır. Bakanlık yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin olarak alanla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile her türlü iş birliği yapılabilir. Bakanlığın yönetim alanının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması ve alan yönetimi konusunda yapacağı çalışmalar Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yürütülür.”

Yönetim planının hazırlanması şu **aşamalardan** oluşur (m.9):

a) Mevcut durum tespiti: Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması; b) Alan analizi: Alanın öneminin belirlenmesi, sorunlarının tespiti, alanın taşıma kapasitesinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin yapılması; c) Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu: Yönetim planının, alanın geleceğe ait vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve finansal modelleri içerecek, ulusal ve uluslararası platformda alanın sunumunu ve tanıtımını sağlayacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi; d) Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi: Alan yönetiminde yer alacak kurum ve kişilerin görev tanımlarının yapılması ve bunların gerçekleştirilmesine ilişkin çalışma programlarının, bütçe analizlerinin hazırlanması ile finans kaynaklarının, belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlere ait bir eylem planının oluşturulması ve proje tanımlarının yapılması (Eylem planı için kullanılacak tabloda, öncelikle politikalar, buna uygun hedefler, hedeflere ulaşmak için yapılması gereken eylemler ve her biri için ayrı ayrı belirlenmiş olan sorumlu kuruluşlar, finans kaynakları ve hedef tarihleri belirtilmektedir); e) İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması: Yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine ilişkin programların hazırlanması.

Yönetmelikte **yönetim planı hazırlama ekibinin** disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlanması amaçlanmaktadır. Buna göre (m.10) kentsel sit alanları için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama ve sanat tarihi; arkeolojik sit alanları için; mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi ve arkeoloji; tarihi sit alanları için mimarlık, şehir ve bölge planlama ve tarih bölümleri, mezunu uzmanların bulunması zorunludur. Ayrıca, alanın niteliğine göre üniversitelerin tarih, sosyoloji, antropoloji, kamu yönetimi, işletme, ekonomi, turizm işletmeciliği, reklamcılık, halkla ilişkiler ve iletişim gibi bölümlerinden mezun uzmanlarla, farklı meslek grupları da ekibe dahil edilebilir.

Hazırlanan yönetim planı taslağı, danışma kurulunca değerlendirilir (m.11). Danışma Kurulu, değerlendirme toplantısının sonucunda **yönetim planı tasarısını** oluşturur; tasarı Bakanlık tarafından eşgüdüm ve denetleme kuruluna iletilir. Eşgüdüm ve denetleme kurulu, planı inceler ve gerekirse plan hazırlama ekibine gerekli düzeltmeleri yaptırır. Yönetim planının onaylanabilmesi için toplantıya

katılan kurul üyelerinin dörtte üçünün olumlu oyu gerekir. Onaylama işlemi, yönetim planı taslağının eşgüdüm ve denetleme kuruluna tebliğ tarihinden itibaren en geç altı ay içinde tamamlanır. Yönetim planı onaylandıktan sonra Bakanlıkça çoğaltılarak sorumlu kurum ve kuruluşlara iletilir. Yönetim planları alenidir. Eşgüdüm ve denetleme kurulu kararlarına karşı süresi içinde idari yargıya itiraz edilebilir (m.12)

Yönetim **planının uygulanması ve denetlenmesi** konusu da yönetmelikte düzenlenmekte, ilgili kurumların bütçesi, koordinasyonu, iş birliği, planların güncellenmesi gibi konular ele alınmaktadır (m.13). Buna göre,

“Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri koymakla yükümlüdürler. Yönetim planlarında tanımlanan görevlerin gerçekleştirilmesi sürecinde alan başkanı, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile Bakanlık koordineli olarak çalışır. Bu koordinasyonu sağlamak alan başkanının görevidir. Alan başkanınca, yönetim planı kapsamında belirlenen yönetim hedef ve politikaları doğrultusunda alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmeleri ve bir sonraki yılın çalışma programı ile bütçe taslağı bir raporla birlikte hazırlanır. Hazırlanan raporlar eşgüdüm ve denetleme kurulunca değerlendirilir ve bir sonraki yılın çalışma programı ve bütçesi onaylanır. Yıllık incelemenin dışında alan başkanı ve Bakanlık koordinasyonunda beş yılda bir vizyon, hedefler ve politikalar gözden geçirilerek güncellenen yönetim planı taslağı 11. ve 12. maddelerde tanımlı süreç doğrultusunda değerlendirilir ve onaylanır. Planın, beş yıl sonunda kapsamlı olarak güncellenmesi sürecinde gerekli görülmesi halinde Bakanlıkça ilgili tarafların katılımıyla koordinasyon toplantıları düzenlenebilir. Yönetim alanı kapsamındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarında yönetim planı ile yapılması öngörülen çalışmalara ilişkin her türlü inşai ve fiziki müdahale ve fonksiyon değişiklikleri ile bunlara ait plan ve proje için Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun izninin alınması zorunludur.”

2683 sayılı Kanunun Ek 2 maddesine paralel biçimde Yönetmelikte, alan yönetimine dair örgütlenme ve sorumlu aktörler boyutunda alan başkanı, danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulunun görev ve yetkileri de tanımlanmıştır. Buna göre, **alan başkanı** (m.14), alanla ilgili daha önceden çalışmalarda bulunmuş, alanı yeterince tanıyan, alan hakkında belirli bir vizyon geliştirebilen, kültürel miras yönetimi ile ilgili yeni yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi, yönetim politikaları ve uygulamaları hakkında deneyimli, en az dört yıllık lisans eğitimi veren fakülte veya yüksekokulların veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurt içindeki veya yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarının mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi/tarih, hukuk, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümü mezunlarından Bakanlıkça, 3 yıllığına atanır. Görev süresi sona erdiğinde tekrar atanabilir. Alan başkanı, a) Yönetim planının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi sürecinde ilgili idareler arasındaki eşgüdümü ve gerçekleştirilecek toplantıların organizasyonunu sağlamak, b) Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için Bakanlık ve ilgili diğer idareler ile birlikte çalışma programlarını hazırlamak ve kaynak araştırması yapmak, c) Yıllık denetim raporlarını hazırlamak ve bu raporları Bakanlığa sunmak, ç) Yönetim planlaması sürecindeki tüm raporların ve belgelerin arşivlemesini yapmak, d) Alanın kültürel

kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle işbirliğini sağlamakla görevlidir. Alan başkanı, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Yönetmelikte demokratik karar alma, yönetişime ve stratejik plana dayalı karar alma ve uygulama mekanizmalarının bir örneği olarak Danışma Kurulu tanımlanmıştır. Buna göre **Danışma Kurulu** (m.15) alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden Bakanlıkça tespit edilecek en az beş üyeden oluşur. Danışma kurulu kendi içinden bir başkan seçer, yılda en az bir kez toplanır. Bakanlık ile eşgüdüm ve denetleme kurulu gerekli gördüğünde danışma kurulunu olağanüstü toplantıya çağırabilir. Danışma kurulu toplantıları mahallinde yapılır. Danışma kurulu, yönetim planı taslağını inceleyerek bu taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunur. Danışma kurulunda görüşülen tüm hususlar ve tavsiyeler, eşgüdüm ve denetleme kuruluna iletilir.

Alan yönetimi konusunda icrai karar alma yetkisine sahip idari birim olarak **Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu** (m.16) alan başkanı, danışma kurulunca kendi içinden seçilecek iki üye ile hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerden birer temsilci olmak üzere Bakanlıkça tespit edilecek en az beş üyeden oluşur. Alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulunun da başkanıdır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu yılda en az iki kere mahallinde toplanır. Kurul toplantısının bu Yönetmelikte belirlenen görevleri kapsamındaki gündemi alan başkanı tarafından belirlenir. Alan başkanının talebi üzerine veya Bakanlık gerekli gördüğü takdirde kurul, olağanüstü toplantıya çağırılabilir. Kurul salt çoğunlukla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oylarıyla karar alır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu, yönetim planı taslağını inceleyerek altı ay içinde onaylar ve planın uygulanmasını denetler.

Eşgüdüm ve denetleme kurulunun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla bir denetim birimi kurulabilir (m.17). Denetim birimi, yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde görev alan denetim elemanları ve üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, ekonomi ve işletme bölümlerinden mezun uzman personel arasından Bakanlıkça görevlendirilecek en az beş üyeden oluşur. Denetim birimi, yönetim planlarının uygulamasını denetler. Yönetim planıyla belirlenen yönetim, koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda denetim birimince alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmelerini yapar ve bir sonraki yılın çalışma programını hazırlayarak eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunar. Denetim birimi, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir

4. PRIENE ANTİK KENTİ ALAN YÖNETİM PLANI

Bu başlık altında henüz onaylanmış bir alan yönetim planına sahip olmayan Priene Antik Kenti için, ilgili yönetmelikte belirtilen usul ve aşamalar takip edilerek, kamu yönetiminde stratejik planlama bakış açısından bir alan yönetim planı önerisi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Bu çerçevede öncelikle Türkiye’de kültürel miras envanterine kısaca değinilmekte, ardından, söz konusu yönetmelikte belirtilen aşamalar takip edilerek, mevcut uluslararası ve ulusal plan örnekleri, bu konudaki literatür, uluslararası ve ulusal mevzuat, rehber, kılavuz ve alan yönetimine ilişkin mevzuat çerçevesinde, alandan gözleme dayanarak, mevcut durum tespitine yönelik alan analizine ilişkin genel bir araştırma ile Priene antik kent alanına dair genel çevre özellikleri (coğrafi ve fiziki yapı, ulaşım, altyapı vb.), tarihi araştırma (tarihsel gelişim, kentsel gelişmede etkili olan unsurlar, alanda yer alan kültürel değerler, kazı çalışmaları vb.), alanın mevcut idari yapılanması, yörede sosyo-ekonomik yapı boyutlarında incelenmektedir. Bu kapsamda alan yönetim planının olası paydaşları ve katılım stratejileri, alanın tanımlanması, mevcut durumun değerlendirilmesi, alana dair genel yönetim yaklaşımını belirlenmesi (vizyon, amaç, hedefler, stratejiler, politikalar ve eylemler vb.), izleme ve değerlendirme süreçleri gibi yönetim, stratejik planlama ve yönetim süreçlerinin temel unsurları, mevzuatta yer alan aşamalar açısından değerlendirilmiştir.

Türkiye’de dünya miras listesinde yer alan varlıklar şunlardır: İstanbul’un Tarihi Alanları (1985), Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985), Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kaya Yerleşimleri (1985), Hattuşa: Hitit Başkenti (1986), Nemrut Dağı (1987), Pamukkale-Hierapolis (1988), Xsantos – Letoon (1988), Safranbolu Şehri (1994), Truva Arkeolojik Alanı (1998), Selimiye Camii ve Külliyesi (2011), Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012). UNESCO geçici listesinde Türkiye’den 2 karma (kültürel/doğal) ve 35 kültürel olmak üzere toplam 37 adet varlık bulunmaktadır.

Dünya Miras Listesi için Türkiye’de oluşturulan ilk yönetim planı 2002 yılında Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı’dır. 2004 yılında hazırlanan, yabancı paydaşlarında sürece dahil olduğu bir diğer önemli koruma planı Çatalhöyük’e aittir (Ulusun, 2016: 19). Ancak bu çalışmalar mevcut mevzuattan önce oluşturulup yasal bir karşılığa denk gelmediklerinden yetkili birimlerce yeterli özen gösterilmemiş ve uygulamaya geçilememiştir. 2005 yılında yapılan bir revize ile aday gösterilecek alanların adaylık dosyasında yönetim planının bulunması zorunlu kılınmıştır.

Tablo 2. Türkiye’de Ulusal Alan Yönetim Planı Örnekleri

	Ülke/Şehir	Kriterler	Zaman	Türü	Miras Listesinde Girişi
Ani Kültürel Peyzajı	Kars	II, III, IV	M.Ö. 6. yy	Kent	2016
Afrodiasyas	Aydın	II, III, IV, VI	M.Ö 5. yy	Kent	2017
Bergama	İzmir	I, II, III, IV, VI	M.Ö. 3. yy	Kent	2014
Bursa Cumalıkızık	Bursa	I,II, IV, VI	M.S. 14. yy	Kent	2014
Çatalhöyük	Konya	III, IV	M.Ö. 7400	Kent	2012
Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri	Diyarbakır	IV	M.Ö. 6000-5000	Kent bölümleri	2015

Edirne Selimiye Camii	Edirne	I, IV	M.S. 16. yy	Yapı	2011
Efes	İzmir	I, II, III, V	M.Ö. 6000	Kent	2015
Gordion Yassıhöyük	Ankara	Belirtilmemiş.	M.Ö. 2500	Kent	2012 (Geçici Liste)
Göbeklitepe	Şanlıurfa	I, II, IV	M.Ö. 10.000	Yapı Topluluğu	2018
Harran Yerleşimi	Şanlıurfa	I, II, III, IV	M.Ö. 2000	Yerleşim Yeri	2000 (Geçici Liste)
İstanbul Tarihi Yarımada	İstanbul	I, II, III, IV	M.Ö. 7. yy	Şehir	1985
Mardin Savur	Mardin	II, III, IV	M.Ö. 1600-1500	Yapılar Topluluğu	2000 (Geçici Liste)
Mudurnu	Bolu	Belirtilmemiş.	M.Ö. 5000	Kent	2015 (Geçici Liste)
Nemrut Dağı	Adıyaman	I, III, IV	M.Ö. 62. yy	Anıt Topluluğu	1987
Yesemek Taş Ocağı	Gaziantep	II, III	M.Ö. 900-800	Yapı Bütünü	2012 (Geçici Liste)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Ulusal Yönetim Planları. 2021.

Mevcut alan planları incelendiğinde ortak özellikleri yanında farklılaşan tarafları da olduğu görülmektedir. Örneğin Aphrodisias Antik Kenti yönetim planı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Geyre Vakfı arasında 2007 tarihinde imzalanan protokol kapsamında başlamıştır. Geyre Vakfı, alan yönetimindeki temel aktörlerdendir. Aslantepe Alan Yönetiminde Malatya Müze Müdürü alan başkanı olarak atanmıştır. Bu alan yönetim planlama sürecinde farklı ülkelerden üniversiteler de sürece dahil edilmiş, sadece danışma toplantıları değil ziyaretçi ve öğrencilere yönelik olarak Bakanlık tarafından anketler de alana yönelik çalışmalarda kullanılmıştır. Ani Kültürel Peyzaj yönetim planı diğerlerinden farklı olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve BM kuruluşları (UNDP, UNESCO, UNWTO ve UNICEF) arasında yapılan anlaşmayla 2008 yılında başlatılan “Doğu Anadolu’da Kültür Turizmi İçin İttifaklar” BM Ortak Programının desteği ile hazırlanmıştır. Bergama Alan Yönetiminde, Bergama Belediyesi bünyesinde 2012 yılında İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’ne bağlı “UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Birimi” oluşturulmuştur. Danışma Kurulunda Alman Arkeoloji Enstitüsü de yer almaktadır. Çatalhöyük için ilk yönetim planı Avrupa Birliği Euromed Heritage II Programı çerçevesinde, Temper Projesi kapsamında hazırlanmış ve 2004 yılında tamamlanmıştır ki bu plan Türkiye’deki ilk yönetim planı olma özelliği taşımaktadır. Bu yönetim planında da farklı üniversiteler ve sivil toplum örgütleri de paydaşlar arasında yer almaktadır. Bursa Cumalıkızık alan yönetimi planlama çalışmaları ve Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Miras Alan Yönetim Planları ilgili büyükşehir belediyeleri öncülüğünde başlatılmıştır. Bursa’da planlama çalışmaları büyükşehir belediyesi tarafından özel bir şirkete ihale edilerek yaptırılmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı bünyesinde, Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü’ne bağlı olarak çalışmalar sürdürülmektedir.

4.1. Mevcut Durum ve Alan Analizi

Bu başlık altında Priene antik kent alan yönetim planının oluşturulmasına dair, mevcut durum ve alan analizi çerçevesinde alanın çevresel, tarihsel, yasal ve yönetsel durum, sosyo-ekonomik yapı özellikleri incelenmektedir.

4.1.1. Çevresel Özellikler

Büyük Menderes Havzası'nda, Aydın'ın en geniş ve verimli ovası olan Söke Ovası üzerinde yer alan Söke'de, topraklarının büyük bir bölümü düzlük arazilerden oluşmaktadır. Söke, aynı zamanda, uluslararası öneme sahip, ekolojik açıdan hassas önemli doğa alanlarının bulunduğu bir bölgede kalmaktadır. Bunlar, Didim ve Milas İlçeleri sınırdaki Bafa Gölü Önemli Kuş Alanları ve Batı Menteşe Dağları Önemli Bitki Alanları; Büyük Menderes Deltası Önemli Kuş Alanları ile Güzelçamlı Milli Parkı'dır. Söke, bu alanlardaki doğa turizmi potansiyelinin yanı sıra, Priene Antik Kenti başta olmak üzere Thebai ve Myus Ören Yerleri ile önemli bir kültür turizmi odağıdır (T.C. Çevre, Şehircilik Bakanlığı, 2011, Tokgöz, 2011).

Priene, Samsun Dağı'nın güney yamacında, Söke Ovasının kıyısında, Söke ilçesinin 15 km güneybatısına kurulmuş Türkiye'nin önemli antik kentlerden biridir. İdari olarak, Aydın'ın Söke ilçesinin Güllübahçe Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Priene'nin bulunduğu yöre, Akdeniz İkliminin etkisi altında yazlar kurak ve sıcak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Maki bitki örtüsü hakimdir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Priene'nin uzaklığı Söke'ye 14 km, il merkezi Aydın'a 112 km'dir. Bunun yanında yakındaki turistik merkezlere uzaklığı ise, Didim'e 132, Bodrum'a 128 km, Kuşadası'na 41 km'dir. Priene Güllübahçe mahallesi içinde, kentsel doku ile yakın mesafede, etkileşim halinde konumlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015).

Priene Antik Kentinin içinde bulunduğu Güllübahçe Mahallesi; Söke ilçesi sınırları içerisinde olup, konum olarak Bodrum ve Didim her güzergahı üzerinde yer almaktadır. Aydın'ın önemli turizm yerleşimlerinden Didim ilçesine 45 km. uzaklıktadır. Alana Muğla tarafından geliniyor ise, İzmir yolu üzerinden sonra gelen Menderes Köprüsü'nden önceki üç yol (Akyeniköy-Dalyan)'dan sola döndüğü zaman kentin yoluna girilmektedir. Akyeniköy ve Akköy'den sonra Milet-Balat istikametine devam edilince önce Milet Antik Kenti daha sonra Priene Antik Kenti gelmektedir. Alana farklı illerden geldiği takdirde özel araçlarla veya önce Söke garajına ve daha sonra Güllübahçe, Priene minibüsleri ile 30 dakikada alana ulaşmak mümkündür (Balnet, 2021).

Priene Antik Kenti'nin bulunduğu yörede en büyük doğal risk, bölgenin 1. derece deprem bölgesi olmasından dolayı depremdir. Tarih içinde Aydın yöresi pek çok büyük depremden etkilenmiştir. Bunlar içinde en son 1955- Söke Balat Depremi en büyüklerinden biridir. Fay hattı yanında, 2020 yazında meydana gelen yangında görüldüğü gibi özellikle yazın yangın riski de antik kent alanı için mevcuttur. Definecilik ve kaçak kazılar görülmese de alan için potansiyel bir risk olarak ele alınabilir (İçişleri Bakanlığı, 1956).

4.1.2. Tarihsel Özellikler

Priene Antik Kentinin 370 m yükseklikte sarp bir kaya üzerine kurulması kendi döneminde saldırılara karşı koyulmasında avantaj sağlamıştır. Ayrıca yüksek bir yerde olması kentin farklı yönlerden

de görülebilmesine imkan sağlamaktadır. Miletos gibi İyon Birliği'nin bir üyesi olan Priene hakkındaki ilk bilgilere ise M.Ö. 7. yy. ortalarında antik kaynaklarda rastlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Kentin en önemli yapıları arasında Demeter Tapınağı, Athena Tapınağı, tiyatro, agora, Zeus Tapınağı, bouleuterion, Yukarı Gymnasion, Aşağı Gymnasion, Mısır Tapınağı, Büyük İskender'in evi, Bizans kilisesi, akropol ve konut alanları sayılabilir. Antik dönemden bugüne kadar gelen anlatımlara göre şehir İonia'ya göç eden kolonistler tarafından kurulmuştur. Döneminde 4-5 bin kişilik bir nüfusa sahip küçük bir şehir olduğu bilinen Priene'ye M.Ö. 645-546 yıllarında Lidyalılar hakim olmuş, daha sonra M.Ö. 545 yıllarında Pers Kralı Cyrus'un şehre saldırması üzerine tamamen yakılıp yıkılmış ve yerli halk köleleştirilmiştir. Kentte Büyük İskender, Bergama Krallığı ve Romalıların da egemenliği görülmüştür (İbci, 2017).

Günümüzden 2000 yıl önce Söke Ovası'nın tamamen bir deniz ve Bafa Gölü'nün de bir koy olduğu zamanlarda antik dönemin en güzel kentlerinden biri olan Priene'de halk denizcilikle uğraşmıştır. Kent, iki büyük limana sahiptir. Güneydeki Naulochos Limanı bunların en büyüğüdür (Tokgöz, 2011: 97). Menderes nehrinin yavaş yavaş denizi doldurması sonucu bugün denizden uzaklaşmış olan Priene şehrinin mevcut yerinde M.Ö. 350 dolaylarında yeniden inşa edildiği düşünülmektedir. Şehir planlamasında Hippodamus'un grid (ızgara) modeli kullanılmıştır. Şehir üç ana kapıya sahiptir. Bunlardan biri batıda diğer ikisi şehrin doğusundadır. Kentteki son inşa, Türklere karşı M.S. 13. yy'da yapılan kale olmuştur. Daha sonra kent Türkler tarafından ele geçirilmiştir, ancak su kaynaklarının bitmesi, bataklık olan çevre ve depremlerden dolayı kent çoktan terkedilmiştir (İbci, 2017).

Priene kenti, üzerinde insan yaşamının son bulmasından yaklaşık dört asır sonrasında 1673 yılında İzmir'den gelen bir grup tüccar tarafından yeniden keşfedilmiştir. Londra'daki Society of Dilettantio başkanlığında alana 1764 ve 1811 yıllarında iki kez araştırma ekibi gönderilmiş, 1868 ve 1869 yılları arasında Dilettanti adına R. Popplewell Pullan ilk kazı çalışmalarını yönetmiştir. Carl Humann 1895 yılından 1896 yılına kadar çalışmalara liderlik etmiş, daha sonra ise kazı başkanlığını Theodor Wiegand devralmıştır. 1998'den 2013'e kadar alandaki kazı ve araştırmalar Frankfurt Goethe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Wulf Raeck'in önderliğinde gerçekleştirilmiştir (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021). 2012'den itibaren Alman kazı ekibi ile Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bilimsel bir birliktelik ile alana yönelik çalışmalara devam etmişlerdir. 2018'den itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın onayıyla Bursa Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert önderliğindeki kazı ekibi alana yönelik kazı, araştırma ve onarım faaliyetlerini sürdürmektedir.

4.1.3. Yasal, Yönetimsel ve Sosyo-ekonomik Durum

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bakanlığa bağlı müdürlükler ve kurullar, Aydın Valiliği, Söke Kaymakamlığı, yerel yönetim kurumları olarak da; Aydın Büyükşehir Belediyesi, Söke Belediyesi, Güllübahçe Mahalle Muhtarlığı alanla alakalı rolleri, sorumlulukları olan temel aktörlerdir. Priene Antik

Kent alanına yönelik alanın korunması ve kullanımı ile ilgili Söke Ticaret Odası, Söke Tarih Araştırmaları Derneği gibi meslek odaları ve sivil toplum örgütlerinin de faaliyetleri bulunmaktadır.

Priene Antik Kenti'nin Söke İlçe sınırları içinde yer almasından dolayı yetkili yerel yönetim birimi, Söke Belediyesi'dir ve koruma amaçlı imar planının yapılmasından sorumludur. Priene Antik Kenti, İzmir 11 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 03.06.1992 tarih ve 2719 sayılı kararı ile I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiş ve aynı kurulun 01.02.1995 tarih ve 4590 sayılı kararıyla sit sınırı son şeklini almıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016).

Kentin kurulum yerleri dikkate alındığında, tarım için yeterli ve elverişli düzeyde alan eksikliği ve yine bulunduğu yüksek kesimlerden ötürü yeterli seviyede ormanlık alanın varlığının da görülememesi belirli bir endüstriyel tarım ürünüde özelleşmek yerine ticareti merkezine alıp ekonomisine yön veren bir kent olmuştur.

Kentin Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girmesiyle birlikte alana olan ziyaretlerde artış gözlemlenmiştir. 2017 yılında 10 bin ziyaretçinin geldiği kente 2018'de sadece üç ayda 8 bine yakın kişi ziyarette bulunmuştur (Uzun, 2018). 2019'da gelen kişi sayısı 29.181'dir (1 Ocak 2019 ile 5 Eylül 2019 arası).

Priene Antik Kenti'nin yer aldığı Söke İlçe nüfusu (2018 ADNKS verilerine göre) 120.217 kişi iken, Güllübahçe Mahallesi'nin nüfusu (2019) 1385 kişidir. Söke'de başlıca geçim kaynakları, hayvancılık ve tarımdır. İncir, pamuk, zeytin, ayçiçeği başlıca tarım ürünleri olarak öne çıkmaktadır. Söke'de ticaret ve sanayi gelişmiştir. Söke'de bir organize sanayi bölgesi mevcuttur. İlçe genelinde tarım makineleri üretiminde yoğunlaşan bir imalat sanayi mevcuttur. 1/100 binlik Çevre Düzeni Planına göre Söke'nin Aydın İlinde belirlenen tarımsal sanayi ve depolama merkezlerinden biri olması, bu doğrultuda, mevcut imar planında yer alan sanayi, organize sanayi ve organize sera bölgeleri planlanmaktadır. Yine aynı planda Güllübahçe, doğa ve termal turizm potansiyeline sahip, tarım sektörü kimliği ön planda olan bir yerleşim olarak tanımlanmakta ve Çevre Düzeni Planı döneminde, Güllübahçe'nin tarım sektörünün desteklediği; bunun yanı sıra, Priene Antik Kenti ile kültür turizmi ve buna bağlı hizmet sektörü gelişiminin devam edeceği bir kimliğe sahip olacağı öngörülmektedir. Planlı bulunan tarımsal sanayi alanlarının tarımsal üretime ivme kazandırması beklenirken yeni sanayi alanları da önerilmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011).

Priene Antik Kenti alan yönetim planlama sürecini etkileyecek üst ölçekli plan ve strateji belgelerinden başlıcaları: 11.Kalkınma Planı (200719-2023), 11. Kalkınma Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Aydın, Muğla, Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, TR32 Düzey 2 Bölgesi (Aydın-Denizli-Muğla) 2014-2023 Bölge Planı olarak sıralanabilir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

4.1.4. Alana Dair Güçlü Yönler, Zayıf Yönler

Önceki alan yönetim planlarının incelenmesi ve alana ilişkin literatür ve gözlemler çerçevesinde Priene antik kenti alan yönetim modeline altlık oluşturabilecek bazı avantaj ve sorunlardan, dezavantajlardan söz edilebilir.

Priene’de bekçi ile koruma sağlanmaktadır. Bekçiler yaz dönemi sabah 10.00’den 19.00’a kadar; kışın ise sabah 08.30’dan akşam 17.30’a kadar çalışmaktadır. Gece ise herhangi bir koruma yoktur. Bunun için gerekli düzenleme Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca yapılmalıdır.

Antik kent bulunduğu alan itibariyle birçok ağaç türünü bünyesinde barındırmaktadır. Hoş bir manzara yaratmasına rağmen, kazı ekibine göre bu ağaçlar yapıların duvarlarına da zarar vermektedir ve bunlardan bazıları kesilmek zorunda kalmaktadır. Antik kentin yakınlarında bulunan tarım ve makilik arazide Ağustos 2020 yılında çıkan yangında kent büyük bir tehlike atmıştır. Yangın antik kentin merkezine ulaşmamakla beraber, alanın çevresinde ve henüz kazı yapılmamış alanda yangın tahribata neden olmuştur (Ölmez, 2020, Arkeolojik Haber).

Antik kent bulunduğu yer itibariyle birinci derece deprem kuşağında olan Ege Bölgesi’nde ve fay hattı üzerindedir. Bu nedenle de tarih boyunca sık sık depremler yaşamıştır. Kentte gıda pazarının bir bölümünde bulunan büyük sütunların 1955 yılındaki Söke-Balat Depreminde Athena Tapınağı’ndan düştüğü belirtilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 1956).

Kaçak kazı çalışmaları maalesef kültürel miras alanlarına yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin kanayan bir yarası olmakla beraber, Prof. Dr. Hakan Mert’e göre kent bu alanda büyük bir sorun yaşamamıştır. Çeşitli dönemlerde az da olsa kaçak kazılar olsa da büyük bir vandalizm örneğine rastlanılmamıştır (Okan, 2019).

Alanda bir başka sorun ise İlber Ortaylı’nın da alana ziyaretinde sonra bir gazetede kaleme aldığı yazısında belirttiği gibi Wiegand yığındır. İlber Ortaylı Hürriyet Gazetesi’ndeki (2019) yazısında dönemin kazı başkanı olan Humann’ın kazıya başladıktan bir yıl sonra öldüğünü, gerçekleştirdiği yüzey tetkiklerinden sonraki bu kazı yılında üst tabakadaki Hıristiyanlık ve Bizans dönemine ait eserlerin kalıntılarını süpürüp attığından, halefi Theodor Wiegand’ın da bu tabakayı acımasızca kaldırarak bir tarafa yığıldığından bahsetmiştir.

Alan sayılan bu dezavantajlar ve risk durumları yanında birçok avantaja, fırsata da sahiptir. Priene’de uzun yıllar boyunca sistemli bir şekilde devam ettirilen bilimsel kazı faaliyetleri neticesinde birçok önemli yapı ortaya çıkarılmış, bu kazı faaliyetlerinin sonuçlarının kamuoyu ile çeşitli basın-yayın vb. görsel medya organları aracılığıyla paylaşılması sonucunda gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda kente yönelik duyulan bilimsel faaliyetlere istek artmıştır.

Kent, tarihin çeşitli dönemlerinde doğal afetler ve çevresel birtakım faktörlerle baş etmeye çalışsa da çareyi bölgeyi terk etmekte bulmuştur. Bu durumda birçok yapının günümüzde bile hala ilk günkü halini koruduğunu göstermektedir.

Priene'nin günümüzde bir yerleşim yeri içinde, kentleşme baskısı altında daha az kalmış olması, konumu itibarıyla yüksekçe bir yerde bulunması, yakın mahallelerde ise halkın gelir kaynağının tarıma dayalı olup, antik kente zarar verecek faaliyetleri olmaması, tahribatını engellenmiştir.

Bu çerçevede Priene antik Kenti alan yönetim planına altlık oluşturacak güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler şu şekilde ortaya konulabilir:

Tablo 3. Priene Antik Kentine Dair GZFT Denemesi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none">•UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alması•Turizm potansiyeli•Düzenli şekilde devam eden kazı faaliyetleri,•Antik Kent yakınında yaşayan yerel halkın bulunması ve yerel halkın arkeolojik çalışmalarda görev alabilmesi•Kent'in halk tarafından erken terki ile yapıların büyük oranda kendini koruması,•Alana yönelik ilgili kurumların farkındalığı,•Alanın akademik olarak bilinirliği, alanla ilgili bilimsel yayınların yapıyor olması•Geçmiş dönem kentlilerinin veya şu anda çevre alanlarda yaşayanların alana zarar verecek endüstriyel bir faaliyette bulunmaması,•Priene'nin toplumsal ve ekonomik anlamda yakınındaki yerleşmelere fayda sağlama potansiyelinin varlığı•Çeşitli yeraltı ve yerüstü arkeolojik değerlerin varlığı,•Kent'in sahip olduğu simgelerin tanıtım açısından ve ekonomik olarak değerlendirilebilir olması•Ulaşım altyapı ağının varlığı•Bodrum, Didim, Kuşadası gibi turistik güzergahlara oldukça yakın konumda olması•Kültür mirası konusunda kullanılabilir fonların varlığı (Aydın Valiliği, Güney Ege Kalkınma Ajansı, AB projeleri vb.)•Kültür ve doğa turizmüne ilginin artması,•Özgünlük (özellikle şehir planlama anlamında) ve bütünlük•Müzecilik altyapısının varlığı (Yakındaki Milet müzesi, Söke'deki kent müzesi vb).•Güney Ege Bölgesi Turizm Strateji Belgesinin varlığı•Dilek Yarımadası Milli Parkı ve Milet Antik Kentine Yakınlığı•Uzun süredir düzenli olarak kazıların yapıyor olması	<ul style="list-style-type: none">•Alandaki ormanlık alanın varlığı,•Ziyaretçilerin zaman zaman alanda yarattığı çevre kirliliği,•Önceki dönem kazı başkanlarının bilinçsizce alanda yarattığı harfiyat yığını,•Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi,•Alan hakkında yeterli tanıtım, bilgilendirme ve reklamın yapılmaması,•Kentleşme baskısı•Mevcut turizm tesislerinin (otel, pansiyon vb.) ve işletmelerinin yetersizliği•Otopark sorunu•Tarih ve koruma bilincinin zayıf olması•Temizlik, bakım ve güvenlik sorunu•Ziyaretçi yönetimine dair bir planın olmaması•İlgili kurumların ekonomik ve mali yönden kurumsal kapasitelerin yetersizliği•Sponsorluk, bağışçılık mekanizmasının olmaması•Güllübahçe Mahallesi'nin sosyo-ekonomik yapısının yeterince güçlü olmaması•Yönetim alanına ilişkin bilgilendirme, tanıtım, bilinçlendirme çalışmalarının istenilen seviyede olmaması,•Alanın yerli ve yabancı turistlerin gezi güzergâhlarında iyi tanımlanmamış olması•Hedeflenen turist profilinin belirlenmemiş olması•Bölgeye en yakın uygun ölçekte konaklama tesisinin Kuşadası, Didim'de olması•Bölgedeki yöresel ürünlerin (ürün, yemek, kadın el emeği vb.) bir bütün halinde yeterince tanıtılmaması, pazarlanamaması•Yöreğe özgü hediyelik eşya üretim ve pazarlamasının eksikliği•Başta deprem ve yangın olmak üzere afet risklerinin göz ardı edilmesi•Alanla ilgili akademik yayınların yerelde arşivlenmemiş olması•Web sitesinin olmaması•Afet ve acil durum yönetim planının olmaması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none">•Dünya genelinde kültür ve doğa turizmine ilginin artması•Priene antik kenti ve bulunduğu alanın 12 ay turizm potansiyeli ve çeşitliliğine sahip olması•Miras alanının yerleşik hayattan uzakta yüksek bir alanda konumlanmış olması,•Kaynak yaratma konusunda sponsorlara devlet tarafından sağlanan teşvik kanunlarının varlığı (5225,5228 sayılı kanunlar),•5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun;•Kaçak kazı varlığının olmaması.•Alanın bütüncül biçimde algılanabilir halde olması•İlde mevcut ADÜ Turizm Fakültesi Karacasu MYO’da ilgili bölümlerin varlığı•Kültürel mirasın korunması konusunda çalışma yapan Söke Tarih Araştırmaları Derneği, Söke Ticaret Odası gibi sivil toplum örgütlerinin varlığı	<ul style="list-style-type: none">•Alanda sürekli bir güvenlik elemanının olmayışı•Deprem, fay hattı üzerinde yer alması•Küresel iklim değişikliği ve yangın riskleri•Kültürel mirası koruma konusunda farkındalığın yeterli seviyede olması

Priene Alan Yönetim planı için hazırlanan taslak GZFT analizini, Türkiye’deki diğer alan yönetim planlarının GZFT analizleri ile karşılaştırmak da mümkündür. Bu şekilde Priene’nin mevcut durumunu diğer alanlarla olan benzer ve farklı yönlerini ortaya koymak mümkün olabilecektir.

Tablo 4. Miras Alanlarının GZFT Analizi Karşılaştırılması

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
Ani Kültürel Peyzajı	Ulaşım alternatiflerinin olması, yöresel yemeklerin zenginliği	Ocaklı Köyü ve çevre yerleşimlerin ekonomik yetersizliği	Yenilenmiş havaalanının bulunması	Kaçak kazılar
Aphrodisias	Alanda yoğun yerleşme baskısı olmaması	Alandaki yoğun bitki örtüsünün yapılarla zarar vermesi	Koruma konusunda mevcut yasalar ve mevzuatta çeşitlilik	Bölgede yapılan kaçak kazıların yarattığı tahribat
Bergama	Yerelde iki üniversitenin MYO’nun bulunması; Ülkenin en eski festivali olan Bergama kermesine ev sahipliği yapması	Halkın gelir seviyesinin düşük olması	Bölgede turizm ve konaklama yatırımlarının artması, Bergama belediyesi öncülüğünde çocuklara yönelik eğitici faaliyetlerin başlaması	Kaçak kazıların varlığı, Doğal mirasa zarar verecek madencilik faaliyetleri
Bursa ve Cumalıkızık	Orijinal özelliği korunması, Evlerin yapım tekniğinin özgünlüğü	Güvenlik eksikliği, 24 saat güvenlik olmaması	UNESCO Dünya Miras Aday Listesi’nde olması	Alan etrafında yaşayan insanların çeşitli sebeplerden dolayı farkındalık eksikliği (ekonomik sorunlar)
Çatalhöyük Neolitik Kenti	Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması	Ekim ve yoğun tarımın yeraltındaki arkeolojik kalıntılara etkisi	Kalanı çevresinde höyüğü tehdit edecek herhangi bir yerleşim alanının bulunmaması	Yerel halkın eğitim seviyesinin yetersiz olması
Diyarbakır Surları ve	Farklı dini inanışlara ait ibadet yapılarının	Tanıtım sorunları; özgün değerlerin ortaya çıkarılmaması	Yerel endemik türlerin	Kaçak kazılar yapılması

Hevsel Bahçeleri	sur-içi bölgesinde bir arada bulunması		yaşayabileceği bir havza olması	
Edirne Selimiye Cami Külliyesi	Külliye'nin ilk günkü sağlamlığını ve yapısını koruması	Deprem bölgesinde bulunması	Kültürel mirasın korunması konusunda bilinçli bireylerin varlığı	Alana gelecek ziyaretçilerin profil ve isteklerinin bilinmemesi
Efes Antik Kenti	Miras alanına farklı ulaşım araçlarıyla kolay ulaşılabilir olunması	Miras alanına yönelik yeterli bilgilendirme, tanıtım, bilinçlendirme çalışmalarının olmaması	STK'ların ve üniversitelerin yoğun ilgisi	Alandaki aşırı ziyaret yoğunluğu
Gordion Yassihöyük	Yerel halkın kazılarda sigortalı görev alıyor olması	Bilimsel yayınların yerelde bir arşivinin bulunmaması	Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam etmesi	Alanın içerisinde bulunduğu bölgenin erozyon riski taşınması
Göbeklitepe	Gerek ulusal gerek il bazında hem de ekonomik hem de sosyal kalkınmaya yardımcı olması	Alandaki tüm kalıntıların henüz keşfedilmemesi	Bölge halkının ziyaretçilere yönelik olumlu tutumu	Turistik kar amaçlarının ön plana çıkması
Harran Yerleşimi	Sosyokültürel değerlerin geçmişten günümüze kadar muhafaza edilmiş olması	Halkın eğitim ve bilinç düzeyinin yetersizliği	Harran'ın adeta bir açık hava müzesi olması	Harran'ın reklamının kötü yapılması
İstanbul Tarihi Yarımada	Alanda söz hakkı olan tüm katılımcıların bir araya gelme potansiyelinin olması	Erişilebilirliği kısıtlayan engebeli ve iniş-çıkışlı yer yapısına sahip olması	Deniz ulaşımının sürekli gelişim kaydetmesi	Miras alanının artan nüfus ve araç sayısına bağlı olarak çok şeritli karayolları ile bölünmesi
Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	Alanın birçok farklı turizm çeşidine ev sahipliği yapması	Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi	Alanın birden fazla turizm çeşidini karşılayacak öğelere sahip olması	Engibeli arazi yapısının kent içi ulaşım sisteminin kapasitesinin artırılmasına engel olması
Mudurnu Kültürel Miras Alanı	Vadi topoğrafyasının oluşturduğu özel kültürel peyzaj	Tarihi yapı onarımlarının yetersiz kalışı	Halkta kültür turizmine olan ilginin artması	Termal tesis yatırımlarının yerel dokuya zarar vermesi
Nemrut Dağı Alanı	Doğal özelliklerinin yanı sıra geleneksel düzeninin de bozulmamış olması	Yeme-içme yerleri konusunda hissedilen eksiklik	Eğitim almış turizmcilerin bulunması,	Ekonomik düzeyde gelişmemiş il olması
Yesemek Taş Ocağı	Yerel yönetimin alana yönelik faaliyetlere birinci derecede destek vermeleri	Alanın gelir getirici işletme faaliyetlerinin olmaması	Yesemek halkına alternatif gelir kaynağı yaratabilecek olması	Kaçak kazı ve definecilik faaliyetlerinin sürmesi

4.2. Priene Alan Yönetim Modeli

Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi, Priene Antik Kentine dair bir alan yönetim planı bulunmamaktadır. Mevzuatta belirtilen hükümler ve mevcut alan yönetim planlarında da takip edilen adımlara paralel biçimde önceki başlık altında, Priene Antik kentine dair öncelikle mevcut durum analizi yapılmış, çevresel, tarihi özellikler, alanla alakalı belirleyici olan yasal ve yönetsel yapı, sosyo-ekonomik yapıya dair veriler derlenmiştir.

Bir önceki bölümde yapılan analizden hareketle, çalışmanın bu bölümünde ise, izlenen yöntem, mevcut mevzuat hükümleri doğrultusunda, 2005 yılında çıkarılan 26006 sayılı Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te belirlenen çerçeve ve aşamalar doğrultusunda, alanda yapılan doğrudan gözlem, ilgili literatür ve Türkiye'de yapılmış olan mevcut alan yönetim örnekleri de incelenerek, Priene Antik kenti için alan yönetim planına dair muhtemel temel ilke ve hedefler ile vizyon ortaya konulmakta, muhtemel paydaşlar tanımlanmaktadır. Bunun ardından Priene Antik Kenti Alan Yönetimine ilişkin yönetim, koruma, eğitim, bilinçlendirme, tanıtım, ulaşım, ziyaretçi, risk ve kriz yönetimi boyutlarında hedef, eylem, ilgili aktörler ve zaman planlarını içeren bir yönetim planı önerisi geliştirilmektedir. Bu plan önerisinin geliştirilmesinde ve koruma, eğitim, bilinçlendirme gibi başlıklarıda da mevcut alan yönetim planlarında kullanılan yaklaşımlar takip edilmiştir.

Bu mevcut durum analizi, güçlü ve zayıf yönler analizi ve model önerisi, Priene Antik Kenti için resmi olarak alan yönetim planı hazırlanma süreci başlatılması, uygulanma kararı alınması halinde izlenecek adımlar, muhtemel paydaşlarla yapılacak toplantılar ve analizler, izlenebilecek bir model olarak karar vericiler ve uygulayıcılar için altyapı sağlayacaktır.

4.2.1. Priene Alan Yönetim Planına Dair Temel İlkeler, Hedefler ve Vizyon

Diğer örnek alan yönetim modelleri de incelenerek, Priene alan yönetim planı önerisinin sahip olması gereken **temel ilkeler** şu şekilde belirlenebilir: Priene'nin şimdi ve gelecekte de korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak; Priene'nin içinde bulunduğu sosyal yapıyla birlikte turizm, eğitim ve diğer yaşam faaliyetlerini sürece dahil ederek alanın bir bütün halinde, koruma-kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir gelişimini sağlamak; Priene'nin dünya mirası statüsüne yükseltilmesini sağlamak; kazı faaliyetleri sonucunda bulunan eserlerin alanın ruhunu yansıtacak şekilde restore edilmesi, yaşatılmasını sağlamak; ziyaretçileri nem sayısal olarak artırmak hem de nitelik bakımından yükselterek ekonomik katkı sağlamak; alan hakkında çocuklara, bürokrat, yerel yönetici ve halka düzenli bilgi aktarımı sağlamak; yerelde bulunan her topluluğu (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları) dahil edip, paydaşlar arası interaktif iletişime dayalı bir ağ oluşturmak.

Alan yönetim planının **hedefleri** ise şu şekilde sıralanabilir: i) Sürdürülebilir bir yönetim anlayışı; ii) kazı faaliyetlerinin ve onarım çalışmalarının devamlılığı için finansal destek olabilecek

kurum veya kişilerin dikkatini çekmek, iii) gerçekleştirilecek alan yönetim planını düzenli olarak takip etmek, faaliyet sonuçlarını değerlendirmek, ilgililerle paylaşmak; iv) alanın kendi özgün yapısına en uygun koruma politikalarıyla, paydaşların aktif katılımıyla korunması, v) alan hakkında ilgili paydaşların düzenli olarak bilgilendirilmesi, vi) alana ulaşım yollarının, araçlarının, otoparkın iyileştirilmesi, engellileri de dikkate alarak, ziyaretçilerin artırılması, vii) ziyaretçilerin yakın çevrelerde konaklayabilmesi için uygun altyapının geliştirilmesi, viii) alanın tanınırlığını artırmaya yönelik olarak akademik faaliyetler, festivaller gibi etkinliklerin planlanması, ix) doğal ve insan kaynaklı afetler karşısında risk ve kriz yönetim planlarının hazırlanması.

Bu çerçevede Priene alan yönetim planına dair vizyon, “Priene antik kent alanının özgün mekânsal düzenlemelerle kültürel değerinin sürekliliğinin sağlanması, kolay ulaşılabilen, iyi korunan ve yönetilen, gökyüzünün altındaki en iyi iklime sahip yer” olarak belirlenebilir.

4.2.2. Paydaş Analizi

Priene Alan Yönetiminin çok aktörlü, iş birliği içinde yönetim anlayışıyla korunmasında ilgili tüm paydaşların katılımına ihtiyaç vardır. Bu paydaşlar birlikte karar verme, danışma, bilgilendirme boyutlarında farklı rol ve sorumluluklara sahip olacaklardır.

Merkezi yönetim boyutunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; taşra teşkilatı boyutunda Aydın Valiliği, Söke Kaymakamlığı, Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Aydın Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Söke İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Aydın İl Jandarma Alay Komutanlığı, Söke İlçe Jandarma Komutanlığı, Söke İlçe Emniyet Amirliği; yerel yönetim birimlerinden Aydın Büyükşehir Belediyesi, Söke Belediyesi, Güllübahçe Mahalle Muhtarlığı, ilaveten Karayolları Bölge Müdürlüğü, DSİ Bölge Müdürlüğü, AYDEM Elektrik Dağıtım Şirketi, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Aydın İl Kültür Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Müftülüğü, AFAD İl Müdürlüğü, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü, Karacasu Memnune İnci MYO, Turizm Fakültesi, sosyoloji, arkeoloji gibi ilgili bölüm başkanlıkları, vakıf ve dernek statüsünde STK'larla birlikte meslek odaları, vakıflar, sivil toplum örgütleri (TMMOB'a bağlı Mimarlar Odası, Çevre Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası, Aydın Ve Söke Ticaret Odaları, Söke Ticaret Borsası, Aydın ve Söke Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği, Söke Muhtarlar Derneği, TEMA Vakfı, Söke Tarih Araştırmaları Derneği), Aydın ve Milet Müze Müdürlükleri, yerel ve ulusal gazeteler, Söke Kent Konseyi, yöre halkı, yerel basın, özel sektör olası paydaşlardır.

Eylem programının tamamlanma süresi dört zaman dilimine ayrılmıştır. Kısa vadeli olanlar 2 yıla kadar; orta vadeli olarak belirlenenler 2 - 6 yıl arası; uzun vadeli olarak nitelendirilen eylemler ise 6 - 10 yıl arası; devam eden eylemler sürekli devam eden olarak belirlenmiştir. Yönetim Planı önerisinde yer alan eylemler ise şu şekilde başlıklandırılmıştır: Yönetim Eylemleri, Koruma Eylemleri, Eğitim ve

Bilinçlendirme Eylemleri, Algı ve Tanıtım Eylemleri, Ulaşım Dolaşım Eylemi, Ziyaretçi İşletme Yönetimi Eylemleri, Risk Kriz Yönetimi Eylemidir.

Tablo 5. Priene Antik Kent Alan Yönetim Planı

KONU	HEDEF	EYLEM	İLGİLİ	ZAMAN
Yönetim	Hedef 1: Priene Antik Kenti'nin sürdürülebilir yönetiminin sağlanması.	Eylem 1: Etkileşim alanlarıyla birlikte alan sınırlarının ve ilgililerin belirlenmesi	Kazı Başkanlığı	Kısa Vade
	Hedef 2: Priene Antik Kenti kazı ve onarım faaliyetleri için kaynak sağlanması.	Eylem 2: Mevcut sağlanan ödenekler dışında sponsorlar, proje ödenekleri vb. aracılığıyla fon artırılması	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	Orta Vade
	Hedef 3: Yönetim planı doğrultusunda, Priene Antik Kenti'nin düzenli bir biçimde izlenmesi ve yönetim planının belirli aralıklarla takip edilmesi.	Eylem 3: Kazı ve koruma çalışmalarının düzenli olarak denetlenmesi, alana yönelik izleme planlarının oluşturulması.	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
	Hedef 4: Kazı faaliyetlerinin sağlıklı biçimde sürdürülmesi	Eylem 4: Yetkili birimlerce görevlendirilen kişilerce işe yaramayan kazı hafriyatının belirli aralıklarla alandan uzaklaştırılması.	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Sivil Toplum Kuruluşları	Uzun Vade
	Hedef 5: Priene Kazı Başkanlığının izleme değerlendirme, deneyim paylaşımı ve örgütsel gelişim odaklı bir yaklaşımla geliştirilmesi	Eylem 5: Priene Alan Yönetimi Başkanlığı Performans Ölçümünün Yapılması	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Üniversiteler	Uzun Vade
		Eylem 6: Priene Alan Yönetimi Başkanlığı Deneyiminin Üniversitelerle ve diğer Alan Yönetimleriyle Paylaşılması		
Hedef 6: Öğrenen, esnek bir yönetim planı uygulama sürecinin gerçekleştirilmesi	Eylem 7: Her yıl Yönetim Planı İzleme ve Değerlendirme Çalıştaylarının Yapılması	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Söke Belediyesi, Aydın Valiliği	Uzun Vade	
	Eylem 8: Her Yıl Yönetim Planı Faaliyet Raporlarının Hazırlanması Yönetim Planında Gerekli Görülen Güncellemelerin Yapılması			
Koruma	Hedef 7: Priene'nin arkeolojik ve mimari değerinin alana en uygun yöntemlerle korunması ve geliştirilmesi.	Eylem 9: Kazı, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının sürdürülmesi	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
		Eylem 10: Alan içinde iyileştirmeye ihtiyaç duyulan alanların tespit edilmesi ve gelişme programlarının hazırlanması		
	Hedef 8: Alan yönetimi planına ilgili tüm paydaşların katılımı	Eylem 11: Düzenli gerçekleştirilen ve yerelde görev yapan her yönetim kademesinden belirli kişiler, üniversitelerden katılımcılar, sivil toplum örgütleri, halktan seçilen kişilerin katılımıyla gerçekleştirilen çalıştaylar	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Muhtarlık, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları	Devam Eden

Eğitim	Hedef 9: Yerel yöneticiler ve halk arasında koruma bilincinin oluşturulması.	Eylem 12: bölgedeki gerekli kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmeler neticesinde bölgedeki okullardan periyodik olarak gruplar halinde öğrencilerin ziyaretini sağlamak.	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Devam Eden
	Hedef 10: Plan Dönemi içerisinde alan hakkında her açıdan yakın çevresinde bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması.	Eylem 13: Priene Yönetim Alanında ve yakınında bulunan tüm muhtarlara eğitim verilmesi	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Üniversiteler	Kısa Vade
		Eylem 14: Priene Yönetim Alanında ve yakınında bulunan kamu yöneticilerine eğitim verilmesi		
Eylem 15: Priene Yönetim Alanına İlişkin Eğitici Çocuk Kitabı Hazırlanarak Bastırılması ve İlköğretim Okullarına Dağıtılması, eğitim verilmesi				
Tanıtım	Hedef 11: Alanın bir bütün olarak algılanması için Priene Antik Kenti içerisinde gelen ziyaretçilerin daha geniş alanlara yayılmasını teşvik edici faaliyetler yürütmek. Hedef 12: Yerli ve yabancı rehberler ve basın örgütlerine yönelik tanıtım faaliyetleri düzenlemek	Eylem 16: Ziyaretçilerin dolaşırken gördükleri yapı ve yapı parçalarının, kullanım zamanında neye hizmet ettiklerinin anlatılması. Eylem 17: Yöresel ürün satış ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi Eylem 18: web sitesi oluşturmak; Priene'ye ait özel bir logo tasarlamak, tanıtım filmleri çekmek, alana özgü hediyelik eşya üretimi, bilimsel toplantı, festival vb. etkinlikler düzenlemek	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
Ulaşım	Hedef 13: Antik Kente erişimin alternatif ulaşım araç ve yollarıyla desteklenmesi, otopark alanının iyileştirilmesi	Eylem 19: Priene ve yakın çevresinde Milet antik kenti vb. bisiklet ve yaya yollarıyla ulaşımı sağlama alternatifleri geliştirilmesi	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Uzun Vade
		Eylem 20: Sadece antik kente ulaşım hizmet eden şehrin çeşitli noktalarından ücretsiz servis otobüs seferleri planlanması		
	Hedef 14: Priene Antik Kenti'nin tur programlarında daha fazla yer almasını sağlamak	Eylem 21: Alana yakın yerlerde, köylerde tur ile gelen ziyaretçilerin konaklayabileceği alanlar, evler tahsis etmek.	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Muhtarlık	Uzun Vade
Ziyaretçi-Yönetimi	Hedef 15: Alana ziyarete gelecek kişilerin bu faaliyetlerini düzenli olarak bir yıla ve 24 saate yayılmasını sağlayıp, dezavantajlı guruplara öncelik sağlayacak	Eylem 22: Yönetim alanı işletmesinin insan kaynakları planının yapılması. Eylem 23: Yönetim alanında personel eksiklerinin tamamlanması	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Söke Belediyesi	Kısa Vade

	şekilde yeniden yapılandırılması.			
	Hedef 16: Teknolojik olanaklardan en üst seviyede yararlanabilen, etkin ve verimli bir ziyaretçi yönetim planı oluşturulması.	Eylem 24: Elektronik ve mobil bilet uygulamalarının başlatılması Eylem 25: Farklı ziyaretçi profillerinin ihtiyaç ve alışkanlıklarının belirlenmesi için araştırma yapılması Eylem26: Engelli, yaşlı, işsiz, düşük gelirli, çocuk gibi dezavantajlı bireylere yönelik ziyaret programlarının oluşturulması	Söke Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı	Devam Eden
	Hedef 17: Ziyaretçilere geceleme olanakları sunulması.	Eylem27: Festivaller veya yerel etkinlikler düzenlenmeli	Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Uzun Vade
Risk ve Kriz Yönetimi	Hedef 18: İlgili paydaşlarla birlikte alana özgü (deprem, yangın) risk ve kriz yönetim planlarının hazırlanması	Eylem 28: Yönetim alanı içerisinde yangın su depolarının ve pompa istasyonlarının oluşturulması	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, AFAD	Devam Eden
		Eylem 29: Yönetim alanının afet duyarlılığının tespiti		
		Eylem 30: Yıkılma, tahrip olma riski olan yapıların tespiti	Kazı Başkanlığı	Devam Eden

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilimsel anlamda 19. yy'dan itibaren ele alınan kültürel mirasın korunması yaklaşımında süreklilik ve katılım boyutları önem kazanırken çağdaş koruma anlayışında alan yönetimi, koruma alanlarında sürdürülebilir bir yönetim mekanizmasının ana unsuru olarak kabul edilmektedir. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmek için şart koşulan bu alan yönetim planları, korunacak değerlerin tarihi ve kültürel önemini belirten ve bu doğrultuda koruma ve yaşatma faaliyetlerine dayalı sürdürülebilir hedeflerin ve buna bağlı olarak gerçekleştirilecek eylemlerin belirlenmesini içermiştir ve bu kapsamını sürdürmeye devam etmektedir.

Kültürel miras alan yönetiminde tüm paydaşların aktif katılımı en önemli unsurdur. Böylelikle yıllardır süregelen tarihi alanlara karşı duyulan olumsuz algı yıkılmış olacaktır. Artık bu alanlarda kullanarak koruma ve katılımcı koruma kavramları ile toplumu ve diğer paydaşları da yapıya dahil ederek var olan tehditleri yok etme girişimleri büyük önem arz etmeye başlamıştır. Ayrıca alan yönetimi kavramı evrensel boyutta benzer tehditlerle şekillenen ve hemen hemen aynı fikir ekseninde oluşmuş yönetim olgusunun kültürel miras için kullanıldığı bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Alan yönetimi bu tarafıyla kültürel mirasın akla dayalı yönetim ilkesinden yola çıkarak yönetim olgusunun altında katılımcı modellerle ilerletilmeye çalışılan çok önemli bir faaliyet alanı statüsünü üstlenmiştir. Çünkü alan yönetiminde tıpkı yönetim olgusunda olduğu gibi işin kritik noktaları kontrol mekanizmalarını geliştirmek, yaptırımları hayata geçirmek ve tabii ki en önemlisi tüm paydaşları sürece dahil etmektir.

Bu analiz neticesinde planın uygulanacağı alanın mevcut durumu belirlenmiş olmaktadır. Bunun yanı sıra stratejik planlama ile bir örgütün misyonunun ve gelecek hedefli uzun ve kısa dönemli performans beklentilerinin ve stratejilerinin oluşturulduğu bir taslak çalışma niteliği de ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda şu öneriler/alan yönetimi için hedefler geliştirilebilir. Priene antik kenti ile alakalı en acil öncelik, alan yönetim planlama süreci hazırlıklarına resmi olarak başlanması ve mümkün olan en kısa sürede alan yönetim planının onaylanarak yönetim planına uygun adımların atılmasıdır. Bu şekilde Aydın İlinde Afrodisyas alan yönetiminin ardından diğer arkeolojik alanlar içinde bir alan yönetim planlama sürecinin başlatılması konusunda motivasyon oluşturacaktır. Bu planlama ve yönetim çalışmasının içinde bölgenin sosyo-ekonomik yapı, turizm taşıma kapasitesi; kültürel miras farkındalığı, ziyaretçi profili ve memnuniyeti vb. alt projeler de eş zamanlı olarak hayata geçirilmelidir.

Olası alan yönetimi modelinde, diğer bazı planlarda da izlenen vakıf modelinin alternatif seçeneklerden biri olarak düşünülmesi uygun olabilir. Vakıf modeli örgütlenme, bütçe, denetim konularındaki eksikliklerin giderilmesinde faydalı olabilecektir.

Özellikle Aydın gibi 20 küsur antik kentin bulunduğu iller başta olmak üzere tüm kamu yöneticisi, yerel yöneticiler, sivil toplum örgütü yöneticileri, muhtarlar gibi karar vericiler başta olmak üzere bu alanda ilgili aktörler kültür mirasının korunması, yönetimi, alan yönetimi, biçim ve içeriği konusunda temel eğitim ve bilgi sahibi olmalı ve karar alma süreçlerine geniş katılımı ilgili tüm gruplar dahil edilmelidir. İlgili kurumlar arasında iletişim ve sıkı koordinasyon kurulmalıdır. Priene antik kenti yakın çevresinde yaşayan Güllübahçe halkı, Söke ve Aydın halkı başta olmak üzere mülk sahipleri, kiracılar, yatırımcılar, turizmciler ve özellikle çocuklar için bilgilendirme, farkındalık ve aidiyeti oluşturacak özel çalışmalar yapılmalı, eylem planları oluşturulmalıdır. Priene Antik kenti içinde veya Söke İlçesi, Aydın İli içinde odak noktalarda turizm tanıtma ofisleri kurulmalıdır. Alana ilişkin farklı kurumlar tarafından farklı dönemlerde yapılan çalışmalar arşivlenmeli (dijital arşiv vb.); bir kültür envanteri çıkarılması ve ilgili kurumlarla paylaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (Onikinci baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim 26006 Sayılı. (2005). Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210326-1.htm>.
- Anı Kültürel Peyzajı Yönetim Planı. (Mart 2015). Erişim adresi <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html>.
- Balnet: Priene Antik Kenti. (2021). Erişim adresi <https://balnet.net/priene-antik-kenti-k1117>.
- Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muassasat Hakkında 2845 Sayılı Yasa. (1935). Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3163.pdf>.

- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu. Erişim adresi <https://mpgm.csb.gov.tr/aydin---mugla---denizli-planlama-bolgesi-i-82184> HYPERLINK "https://mpgm.csb.gov.tr/aydin---mugla---denizli-planlama-bolgesi-i-82184"---denizli-planlama-bolgesi-i-82184.
- Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2010). Geleceği planlamada stratejik yönetim ve SWOT analizi: Kavramsal yaklaşımlar. *New World Sciences Academy*, 5(4), 342-352.
- Genç, F.N. (2009). Türk kamu yönetiminde stratejik planlama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 201 – 211.
- İbci, O. (2017). Priene Antik Kenti. Erişim adresi <http://arkeopolis.com/priene-antik-kenti/>.
- İçişleri Bakanlığı: Söke Balat Depremi. (1956). Erişim adresi <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=28>.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 2863 Sayılı Kanun (1983). Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). Dünya Miras Listesi'ne Alınma Kriterleri. Erişim adresi <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alinma-kriterleri.html>.
- Okan, H. (2019). Hayatın Sesi Radyo Programı. Ankara: TRT 1 Radyo.
- Ortaylı, İ. (2019). Mutlaka Priene. Erişim adresi <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/8-yilin-muthis-padisahi-yavuz-sultan-selim-41335223>.
- Ölmez, M. (2020). Priene Antik Kenti'nde Yangın. Erişim adresi [https://www.arkeolojikhaber.com/haber-priene-antik-kentinde-yanigin-26681/adresinden-alinmistir](https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-priene-antik-kentinde-yanigin-26681/adresinden-alinmistir).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013). Bursa (Hanlar Bölgesi & Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı. Erişim adresi <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html>.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü. (2011). Erişim adresi <https://mpgm.csb.gov.tr/>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı. Erişim adresi <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Erişim adresi <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263935/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevl-.html>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2016). Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu 139 Nolu Karar. Erişim adresi <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/74465,5505pdf.pdf?0>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene. Erişim adresi <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64435/priene.html>.
- Tokgöz, M. (2011). *Maiandrios (Büyük Menderes) jeopolitiği ve jeostratejisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Uludağ Üniversitesi, (2021). Kazı ve Araştırma Tarihi, Priene Kazısı. Erişim adresi <http://priene.uludag.edu.tr/>.
- Uluslan, E. (2016). Türkiye'de kültürel miras alanlarında yönetim planlaması deneyimi. *İDEALKENT*, 7(19), 372-401.

- UNESCO (2021). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme. Erişim adresi <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>.
- Uzun, F. (2018). Priene Antik Kenti 3 Ayda 8 Bine Yakın Ziyaretçi Ağırladı. Erişim adresi <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-priene-antik-kenti-3-ayda-8-bine-yakin-ziyaretci-agirladi-16405/>.
- Yağmur, E. (2020). *Kültürel miras ve alan yönetimi: Gaziantep Rumkale Arkeolojik Sit Alanı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.